בס"ד

מים חיים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח'.)

גליון 295 | שאלות המצוות | אלול תשע"ו

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

הפטרת ר"ח אלול שחל בשבת

◄ כשחל ר"ח אלול בשבת (כגון השנה תשע"ו) למנהג בני ספרד אין קוראים הפטרת "השמים כסאי" אלא מפטירין "עניה סוערה" (הפטרת ראה), לפי שהוא אחד מז' הפטרות דנחמתא (**שו"ע** סי' תכ"ה סעיף א'), אבל מנהג בני אשכנז שמפטירין "השמים כסאי" משום שגם בהפטרה זו יש מענין נחמות ירושלים (**רמ"א** שם **ומשנ"ב** ס"ק ו'). ואעפ"כ משלימים הפטרת "עניה סוערה" אח"כ בפרשת כי תצא, שמיד לאחר הפטרת כי תצא ("רני עקרה"), ממשיכים וקוראים "עניה סוערה", שהיא כתובה בנביא מיד לאחר הפטרת כי תצא (**משנ"ב** שם ס"ק ז').

שכחו להשלים "עניה סוערה"

◄ **שאלה: בפרשת כי תצא (תשע"ב) באחד מבתי הכנסת שכחו להשלים את הפטרת פרשת ראה, האם יש איזו תקנה לזה?**

תשובה: כתב **המשנ"ב** (סי' תכ"ח שעה"צ ס"ק ט"ז) שה"ה אם טעו ולא קראו הפטרת עקב יש לה תשלומין בפרשת שופטים שיקראו את הפטרת עקב ומיד אח"כ הפטרת שופטים, שכתובה קצת לאחריה, וכן אם לא קראו הפטרת שופטים יקראו בשבת הבאה הפטרת שופטים הפטרת כי תצא, וכן אם לא קראו פרשת כי תבוא יקראו בשבת הבאה הפטרת כי תבוא והפטרת נצבים.

והוסיף **המשנ"ב** שאם קוראים מתוך נביא לא ידלג את הפסוקים שבין ההפטרות, לפי שאסור לדלג בענין שיעמדו הציבור בשתיקה, אלא יקרא מתחילת הפטרת עקב עד אחר הפטרת שופטים, יחד עם הפסוקים שביניהם.

ולפ"ז בנד"ד ששכחו להשלים את הפטרת פרשת ראה, יש להשלימו ג"כ בשבוע הבא יחד עם הפטרת כי תבוא, ואם קורא בנביא יקרא מתחילת הפטרת ראה עד אחר הפטרת כי תבוא (110 פסוקים).

טעה בסיום ברכת "רפאנו"

◄ **שאלה: בברכת "רפאנו" במקום לסיים "ברוך רופא חולי עמו ישראל", אמר: "רופא כל בשר ומפליא לעשות", האם יצא ידי חובה?**

תשובה: בדיעבד לא יצא, ויש לחזור לברכת "רפאינו", ואם סיים שמו"ע יחזור לראש התפילה, ועדיף לעשות תנאי (**הגר"ח קניבסקי** שליט"א), והטעם הוא ש"רופא כל בשר" הוא רפואה כללית על כל העולם, משא"כ בזה תיקנו ברכה שיש רפואה מיוחדת לכלל ישראל, ואת זה לא הזכיר, וכן מבואר בגמרא שברכה זו היא ברכה שמינית כנגד רפואה של המילה, וזה מיוחד לכלל ישראל ולא לכל העולם.

בושה או יארצייט

◄ **שאלה: כתב השו"ע** (סי' קל"ה סעיף ו') **חשבו שאין כהן ועלה ישראל לתורה ואמר רק "ברכו", פתאום ראו שיש כהן, כיון שעדיין לא התחיל את הברכה "אשר בחר" לא נחשב עדיין התחלה, ויעלה הכהן במקומו. ועומד הישראל ליד הבימה עד שישלימו כהן ולוי, ואז יקרא לישראל, כדי שלא יתבייש ויאמרו שהוא אינו ראוי (משנ"ב שם). מה הדין אם יש עוד ישראל שיש לו יארצייט, מי יעלה שלישי, הישראל שעלה ראשון כדי שלא יתבייש או היארצייט?**

תשובה: מי שעלה ראשון יעלה שלישי משום בושה, והיארצייט יקבל הגבהה (**הגר"ח קניבסקי** שליט"א).

קרא פסוק "וידבר" במקום אחר

◄ **שאלה: התחיל לקרוא פסוק: "וידבר ד' אל משה לאמר", ונזכר שזוהי פרשה אחרת, האם יכול להמשיך בפרשה הנכונה מפסוק שני, או צריך לחזור ולקרוא "וידבר ..."?**

תשובה: כיון שקרא במקום אחר זהו כמו פסוק אחר, ויש לחזור ולקרוא פסוק "וידבר" שבמקומו (**הגר"ח קניבסקי** שליט"א).

קראו בטעות כהן או לוי לחמישי

◄ **שאלה: בשבת בבוקר היה בביהכ"נ אורח וקראו לו ל'חמישי', ואמר שהוא 'לוי', מה עליהם לעשות?**

תשובה: אם אפשר להחליפו ב'מפטיר' או ב'אחרון', ימתין בתיבה ויקראו אחר במקומו, והוא יעלה ל'אחרון' או ל'מפטיר', אולם אם זה בלתי אפשרי כגון שיש עוד חיובים של יארצייט או שמחה וכד', כיון שעלה לא ירד ויברך, ויסמוך על שיטת **השו"ע** שסבר שמרביעי ואילך אפשר לקרוא לכהן או לוי (**משנ"ב** ס' קל"ה ס"ק ל"ה).

קידוש בחדר אוכל וסעודה בפנימיה

◄ **שאלה: מיד לאחר קידוש בליל שבת, החליטו כמה בחורים לעלות לחדרם בפנימיה, ולאכול שם את הסעודה, האם יצאו ידי חובת קידוש?**

תשובה: הכלל הוא שאין קידוש אלא במקום סעודה (**שו"ע** ס' רע"ג א'), ולכן:

א. העושה קידוש בחדר אוכל גדול, ומתכוון לעשות קידוש בפינה אחת ולאכול בפינה שנייה, מותר לעשות כן לכתחילה (**שעה"צ** שם ס"ק ד')

ב. העושה קידוש בחדר אחד על מנת לאכול סעודתו בחדר שני, אם עשה כן יצא, אבל לכתחילה אין לעשות כן (**שעה"צ** שם ו"**ביאור הלכה**" ד"ה וכן).

אולם אם רואה מקומו אפשר להקל אפילו לכתחילה מחדר לחדר, ולכן בישיבות גדולות שיש כמה חדרי אוכל או מרפסות, מכיון שרואים מקומו מותר לעשות כן לכתחילה.

ג. אם עשה קידוש בחדר אחד, ושוב נמלך לאכול סעודתו בחדר שני (ולא רואה מקומו) אפילו הוא בבנין אחד תחת גג אחד, בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולקדש (**משנ"ב** ס"ק ד' וס"ק י').

ד. אף אם עשה קידוש בבית אחד על מנת לאכול בבית אחר (כגון ששמע קידוש בבית הכנסת על מנת לאכול כזית מזונות או פת בביתו) אפילו בדיעבד לא יצא (**שו"ע** שם שדוקא מאיגרא לביתא **ומשנ"ב** ס"ק ח').

ולפ"ז בנד"ד שהבחורים לאחר הקידוש נמלכו לעלות לחדרם בפנימיה, לאכול שם סעודת שבת, היו צריכים קודם לאכול בחדר האוכל כזית חלה, ורק אח"כ לעלות לחדרם, ואם לא עשו כן בדיעבד לא יצאו ידי קידוש וחייבים לחזור ולקדש, ואם לא הורו להם כן עד הבוקר, אזי בסעודת שחרית יעשו קידוש של הלילה (כמבואר **בשו"ע** סי' רע"א),

קידוש במקום סעודה

◄ **שאלה: מי שאסור לו לאכול גלוטן, ולכן אסור לו לאכול קמח (ואין לו ברכת "המוציא" או "מזונות" חוץ מאורז), במה יכול לקיים דין קידוש במקום סעודה?**

תשובה: הכלל הוא שיש כמה אופנים שאפשר לקיים קידוש במקום סעודה:

א. באכילת לחם (**שו"ע** ס' רע"ג ה').

ב. באכילת מזונות (כגון עוגות או תבשילים או קוגל אטריות (**משנ"ב** שם ס"ק כ"ה). ובעת הצורך אפשר לעשות גם בקִדוש של לילה (ובישיבת סלבודקה, בני ברק, בליל שמחת תורה עושים קידוש על מזונות לפני ההקפות).

ג. אם שתה רביעית יין (**שו"ע** שם), ועכ"פ אין לסמוך על זה אלא בשעת הדחק (**משנ"ב** שם בשם **הגרע"א**), ובקידוש של לילה אין להקל בזה (**שעה"צ** ס"ק כ"ח).

ד. אכילת תמרים נחשבת לסעודה, היות שמי שבירך עליהם ברכת המזון יצא בדיעבד ידי חובה כיון שהם מזינים (**פמ"ג** ס' רע"ג **א"א** ס"ק י"א).

ה. מי שכל מזונותיו רק מירקות וכד', דעת ה"**חזון איש**", שזה הקביעות סעודה שלו, אם אסור לו לשתות יין, ישמע קידוש מאחר (ספר "**מעשה איש**" ח"ה עמ' ק"א, בשם **הגר"ח קניבסקי** שליט"א).

ו. אורז הוא המאכל היחיד שמברכים עליו מזונות אע"פ שאינו מחמשת מיני דגן, כמבואר בגמרא משום שהוא מזין, ומסתבר שיוצא בזה ידי סעודה (**הגראי"ל שטיינמן** שליט"א).

ז. בחג הפסח, לאלו שלא אוכלים שרוייה, כיון שהביסקוויטים מקמח תפוחי אדמה צורתם היא ממש כמו ביסקוויטים רגילים וזהו עיקר האוכל שיש בימים אלה, אפשר לקיים בהם קידוש במקום סעודה (בע"ל "**שבט הלוי**" זצ"ל).

ולפ"ז בנד"ד לאלו שאסור להם לאכול גלוטן, ואסור להם לאכול לחם או מיני מזונות, יכולים לצאת ע"י אכילת ירקות, כיון שזה עיקר הקביעות שלהם.

בית הוראה ע"י ביהכ"נ "**דברי שיר**", רח' זכריה 4, בני ברק. פתוח **בימות השבוע** (א'- ה'):
אחה"צ, בין השעות **13:45 -14:15**. טל': 03-6194741

03-6197674: ירושלים & רחבת הר הצופים

הדלקת נר הבדלה או נר יארצייט

◄ **שאלה: האם מותר להדליק סיגריה (ביום חול) מנר של הבדלה או נר של יארצייט?**

תשובה: נר של הבדלה נחשב מיוחד למצוה, ואסור להדליק ממנו, ורק לאחר שנעשתה המצוה (שכבר בירך עליו "בורא מאורי האש"), מותר להדליק ממנו, אבל נר של יארצייט אינו נחשב צורך מצוה כלל, ומותר להדליק ממנו לצורך חול (**משנ"ב** ס' קנ"ד ס"ק נ"ו, ו"**ביאור הלכה**" שם ד"ה שדולקין).

יין או מיץ ענבים

◄ **שאלה: יש לו יין רגיל ומיץ ענבים של שביעית, על איזה מהם יעשה הבדלה, האם יעשה על יין או על מיץ ענבים של שמיטה משום שיש בו מעלה של קדושת שביעית וגם מצות "לאכלה", יעשה עליו?**

תשובה: יין עדיף, שזה מעלה להבדלה ולכל הסגולות שבה (**הגר"ח קניבסקי** שליט"א).

טלפון סלולרי המצלצל בשבת

◄ **שאלה: טלפון סלולרי המצלצל בשבת בבוקר ומפריע, מה אפשר לעשות?**

תשובה:

א. אפשר לשים עליו כרים או כסתות כדי שלא ישמע את הצלצול.

ב. לשיטת **המשנ"ב** (ס' רע"ו ס"ק ל"א) שמותר לטלטל מוקצה באחורי ידיו או בין אצילי ידיו, שנחשב טלטול בגופו שמותר אפילו לצורך דבר האסור (ומש"כ שם טלטול מן הצד כוונתו לטלטול בגופו וכמש"כ **המשנ"ב** ס' ש"א ס"ק ל'), עי' שם. א"כ בודאי יכול לטלטל את הטלפון הסלולרי ע"י שני גבי ידיו ולסלקו למקום אחר. ואפילו ל"**חזון איש**" (ס' מ"ז ס"ק י"ג) שחולק בזה וסבר שאין זה נחשב טלטול בגופו אלא טלטול מן הצד שאסור לצורך דבר האסור, עי' שם, ולדבריו בנר אסור לעשות כן כדי להשתמש בנר במקום השני, מ"מ בטלפון סלולרי שמסלקו משום שרוצה שיהיה שקט, נחשב לצורך דבר המותר, ומותר לטלטלו על ידי שני גבי ידיו.

לחתוך קוגל על הפח

◄ **שאלה: כשעושים קידוש, האם אפשר לחתוך קוגל כשהוא עדיין עומד על הפלטה או הפח, כדי שישאר חם כשיגיע לאוכלים?**

תשובה: סיר שנמצא על האש יש איסור להוציא ממנו אוכל משום חשש הגסה, ויש בזה כמה פרטים:

א. אם יש בסיר אוכל שלא מבושל כל צורכו, אסור להוציא ממנו אוכל בכף אפילו כשאינו עומד על האש (**שו"ע** ס' ש"ח סעיף י"ד).

ב. סיר שמבושל בו כל צרכו, אסור לערבבו כשהוא עומד על האש משום חשש בישול (**שעה"צ** שם ס"ק קל"ו).

ג. סיר שמבושל כל צרכו לכתחילה אין להוציא אוכל ממנו בכף כשעומד על האש (**משנ"ב** ס"ק י"ג), אלא יוריד את הסיר מהפלטה או הפח, יוציא את האוכל ויחזירו אם יש בו תנאי חזרה.

ד. אם אינו יכול להחזירו כגון שהוא אינו גרוף וקטום, מותר להוציא ממנו על ידי כף אפילו כשעומד על האש (**חזו"א** או"ח ס' ל"ז ס"ק ט"ו, שו"ת "**מנחת יצחק**" ח"ה ס' קכ"ז ס"ק ה'), וכמו כן אם הקדירה כבדה, וא"א להסירה יש לסמוך על **החזו"א**, ועכ"פ יזהר לא לערבב בקדירה (שו"ת "**שבט הלוי**" ח"ל י' ס' י"א ס"ק ב'), ולכתחילה אין להוציא התבשיל מלמטה (**הגרי"ש אלישיב** זצ"ל).

ה. אמנם מאכל יבש מסתבר שאין הפיכתו נחשב כהגסה (**הגרי"ש אלישיב** זצ"ל, ועי' **פמ"ג** ס' רנ"ג **א"א** ס"ק ל"ב), וכן מסתבר שמותר לחתוך קוגל על האש כיון שאין זה נחשב כהגסה (**הגרש"ז אויערבך** זצ"ל, ספר "**מאור השבת**" ח"ב מכתב י"ט אות ב').

רבית בקייטנה עוברת

◄ **שאלה: עשרה הורים התארגנו לעשות קייטנה עוברת, כל אחד שומר על עשרה ילדים פעם בשבועיים, וכולם שומרים כל יום משעה תשע עד אחת בצהרים, אחד מהם שומר ביום שישי מתשע עד שתים עשרה, האם יש בזה איסור רבית?**

יסוד השאלה, דאיתא **בשו"ע** (יו"ד ס' ק"ס סעיף ט') אם אומר לאחד שיעבוד בחורף וכנגד זה השני יעבוד בקיץ, אם לשני קשה יותר יש כאן איסור רבית, משום שמחזיר לו יותר ממה שמלוה לו, עי' שם. לפ"ז בנד"ד שזה שעובד ביום שישי עובד 3 שעות, ומקבל כנגד זה 4 שעות, יל"ד האם יש בזה משום רבית, שמקבל בשבוע הבא יותר ממה שעבד.

תשובה: לשמור על ילדים ביום שישי קשה יותר משום שיש לחץ לקראת השבת, נמצא ש-3 שעות ביום שישי שווה ל-4 שעות בשאר הימים, וא"כ יש כאן שווה בשווה.

ועוד שכאן הם כעין שכנים שאינם מקפידים זה על זה שמותר אפילו אחד מוסיף לחברו (עי' **רמ"א** יו"ד ס' קס"ב סעיף א'), שלא דנים לפי שעה וראייה לכך שאם אמא אחת אומרת שהיום תוכל לשמור רק עד שתים עשרה לא מקפידים עליה, ולכן אין בזה חשש רבית.

הפרשת חלה בעוגה

◄ **שאלה: עוגה שבלילתה רכה (רוב עוגות בית), האם מותר לתת לילד ללקק את השיריים מתוך הקערה?**

תשובה:

א. בצק שבלילתו עבה (כגון חלות או עוגת שמרים) מפרישים חלה כשהוא בצק, ויש לו דין 'טבל', ואסור לאכול ממנו עד שהפרישו חלה.

ב. אבל בצק שבלילתו רכה, אין לו שם בצק, והרי כתוב בתורה (פ' שלח ט"ו כ'): "עריסותיכם", שחיוב הפרשת חלה הוא מעיסה, ולכן לא מפרישים עד לאחר האפייה, ולכן אין עליו של 'טבל' כל זמן שהוא נוזלי, ומותר לאכול.

ג. אם הפרישו חלה בעוד שהבלילה רכה, לפני האפייה, חלה ההפרשה, ויחזור ויפריש לאחר האפייה בלי ברכה ("**דרך אמונה**" הלכות ביכורים פרק ו' ס"ק ק"ה, "**הבית בכשרותו**" עמ' ר"כ).

ד. ברוב הפעמים בעוגות ביתיות לא חל חיוב חלה כלל, בלילתו רכה כיון שיש רק מעט קמח (לכן הוא נוזלי), וגם כי אין בו קילו ומאתיים גרם קמח, ואין חיוב הפרשה כלל, רק לפעמים אם עושים הרבה עוגות כגון לשמחה יש חיוב (וי"א שאם יש בו 900 גרם יפריש חלה בלי ברכה, היות שבבלילה נוזלית זה תופח באפיה לנפח השווה לקילו ומאתיים).

ה. במאפיות שעושים בלילה רכה, כיון שחיוב הפרשת חלה חל רק לאחר האפייה, אם אופים עוגה גדולה יש כאן צירוף שיעור, אבל בבית שעושים עוגות קטנות, ובכל תבנית אין שיעור אם רוצים להתחייב בהפרשת חלה יש להיזהר לעשות צירוף עוגות ע"י צירוף סל, לשים הכל בתוך קערה גדולה, או בתוך התנור, או לעטוף הכל בסדים (דהיינו שיניח הבצק על סדין וישים המפה גם מלמעלה (**שו"ע** יו"ד סימן שכ"ה ס"א **ובר"מ"א וביה"ל** סימן שנ"ז ד"ה והסל).

לספר על פלוני שנתפס לאינטרנט

◄ **שאלה: ראובן נתפס לאינטרנט ר"ל, שמעון רוצה לארגן תפילה ע"י חבריו שיתפללו עבורו שיחזור בתשובה (וזה גרוע ממחלה ר"ל, שזה מוציאו גם מהעוה"ב!), האם מותר לומר להם את שמו כדי שיתפללו יותר טוב עבורו או שמא יש בזה משום לשון הרע, ויאמר להם רק שמתפללים עבור אדם אחד?**

תשובה: לא יאמר להם את שמו, ויש בזה לשון הרע, רק יאמר להם שיתפללו חזק, היות שהם מכירים אותו (**הגר"ח קניבסקי** שליט"א).

רוצה לזכות בקנית דירה משום 'בר מצרא'

◄ **שאלה: רצה לקנות דירה, ובא שכן למטה ואמר שהוא רוצה לקנות את הדירה בשביל בנו שעומד להתחתן, היות שהוא 'בר מצרא' יש לו זכות קדימה, עם מי הדין?**

תשובה: דין 'בר מצרא' הוא למי שרוצה לגור בשתי הדירות ביחד ומשום "יעשית הישר והטוב", אבל אם דעתו ליתנו לבנו לגור שם, אין בזה משום 'בר מצרא'.

ועוד, הרי מבואר **בשו"ע** (חו"מ ס' קע"ה סעיף מ"ז **וברמ"א** שם) שאם המוכר הוא אשה או הקונה הוא אשה אין בו דינא ד'בר מצרא', עי' שם (**ובש"ך** שם ס"ק פ"ג), ואם כן אם זה שבא ראשון לקנות רוצה לקנות ביחד עם אשתו אין כאן דין 'בר מצרא' ויכול לקנותו.

שכר אולם ונשברה דלת הזכוכית

◄ **שאלה: שכר אולם עבור שמחה, וילדים שיחקו בדלת ונשברה הזכוכית (עלותה 4000 ₪). האם בעל האולם יכול לתבוע מבעל השמחה לשלם כיון שהוא היה אחראי על האולם?**

תשובה: בעל השמחה שכר את האולם, וקי"ל דשוכר כשומר שכר דמי, והיינו בדבר מטלטלים, אבל בקרקע אין חיוב שמירה, ופטור מלשלם (**שו"ע** חו"מ ס' ש"א סעיף א'). אמנם הדלת היא תלושה ובסוף מחוברת, ויש בזה מחלוקת אם דינו כקרקע, וא"א לחייבו מספק (**רמ"א** חו"מ ס' צ"ה סעיף א', **ובש"ך וקצה"ח** שם).

אולם אם מראש בעל האולם עשה תנאי שבעל השמחה חייב לשלם גם על המחובר לקרקע, אז חייב לשלם על הדלת (**שו"ע** ס' ש"י"ח סעיף ד').

ויש להוסיף שאפילו אם התחייב לשלם עליה, מסתבר שאם באו אחרים והזיקו, פטור, וכי בעל השמחה חייב לראות כל מי שנכנס, ואם הם מזיקים או לא, לכן מסתבר שעל נזק כזה בודאי פטור.

(וכעין זה מבואר **ברמ"א** חו"מ ס' שצ"ח ה', שאפילו מקבל שמירה על שור והכניסו לתוך חצרו, אבל אם זה נזיקין שהגיע אליו מעלמא לא קיבל עליו, עי' שם)

שבר משקפיים של חברו בעת שהעירו

◄ **שאלה: בחור ישיבה העיר את חברו בבוקר, ודרך על משקפיו שהיו מונחים תחת קצה המיטה, האם חייב לשלם עליו?**

תשובה: איתא במשנה (ב"ק כ"ו.) אדם מועד לעולם, בין באונס ובין ברצון וכו'. ומ"מ מבואר בגמרא (שם כ"ז:) שאם שבר חבית ברחוב בשעת הליכתו אין דרכו של אדם להתבונן בדרכים ופטור, עי' שם. ומפרש **תוספות** (שם) שזה כאונס גמור וגם אדם פטור בזה, אמנם מבואר **בשו"ע** (חו"מ ס' תי"ב סעיף ב') שאם יש רשות לאדם להניח שם חפץ, והיה לו לדעת שמונח שם, היה צריך להיזהר בזה, וחייב לשלם.

אולם בנד"ד מכיון שמותר לו להיכנס לשם כדי להעירו (או מטעם הישיבה או שביקש זאת ממנו), ולא היה צריך כלל לחשוב שיש שם משקפיים, וגם בעל המשקפיים היה צריך לחשוב שבאים לשם, לכן פטור מלשלם, ונחשב כאונס גמור (שו"ת "**קנה בושם**" ח"א תש' קצ"ב, וספר "**פתחי חושן**" נזיקין פרק ח' ס"ק כ"ה).